

EN ÅLDERDOMSLIG KISTDEKORATION.

Av

BROR HILLGREN.

I regel har varje kista i Delsbo socken i Hälsingland två hjärtan på framsidan samt utmed samma sidas kanter, från locket ned till underkanten, två bårder med slingrande blommotiv. Bottenfärgen är ljusblå, hjärtana röda (fig. 1). Så målade kistor finnas från 1700-talets senare del fram till 1800-talets slut, och när en kista ommålas söker man ännu alltid att få samma blåa färg och liknande dekorationer. Dessa kistor äro med något enstaka undantag smalare nedtill än upptill, en form som de fingo under 1700-talets senare årtionden, då även den ljusblå färgen slog igenom.

I över hundra år ha alltså dessa kistor förfärdigats i huvudsak alldeles lika — endast grannlåten på locket och kring hjärtana ha varierat. Själva placeringen av dekorationerna är ännu äldre: bårderna i kanten finnas även på 1600-talets kistor, och den äldsta målade och daterade delsbokista som är känd, nämligen den genom mig med Nordiska Museets samlingar införlivade, som bär årtalet 1646, har både bårder och hjärtan, ehuru hjärtana endast äro svagt markerade som omramningar kring ett par besynnerliga sköldar, i vars mitt är anbragt ett stort T-formigt kors (fig. 3). De svarta sköldkistorna voro allmänna i Delsbo bevisligen från 1600-talets mitt till mitten av följande århundrade eller något längre, ehuru skölden omkring 1740 började målas annorlunda.

Funnes en 1500-talskista bevarad, så skulle den sannolikt te sig på samma sätt. Jag vågar tro detta av den anledning, att jag sommaren 1927 av en hygglig delsbopojke blev uppmärksam-

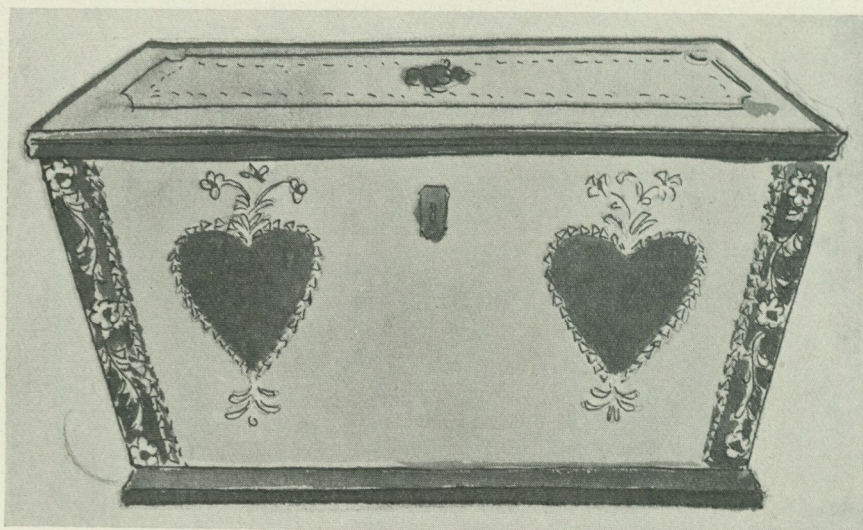

Fig. 1. Delsbokista, målad omkring år 1800. Efter akvarell av förf.

gjord på en ljuslåda,¹ som äges av en hemmansägare i Lunds by och som bär årtalet 1599 på locket — inskrivet i en sköld som i de flesta detaljer så nära överensstämmer med 1600-talskistans, att man i första hand tror, att samma mästare målat båda (fig. 4, 5). Som bevis både på en hög ålder och att skölden ifråga ej är ett enstaka undantag, var 1500-talsmålningen särdeles välkommen, men jag blev ej mindre glad då jag några veckor senare i en annan del av socken och i samma by fann ej mindre än två svarta kistor med alldeles lika tecknade sköldar, den ena med årtalet 1701 (fig. 6), den andra daterad något årtionde senare, samt i en tredje by en fjärde lika målad kista ehuru utan årtal. Alla fyra kistorna ha samma tecken eller kors mitt i skölden.

Att ornamentet ifråga av dellborna själva har uppfattats som en sköld, får man väl taga för givet, dels av dess form, dels därför att det omedelbart efterträdtes av en vanlig sköldform. Allmogens

¹ Jag kallar den ljuslåda, emedan den har samma form som senare tidens ljuslådor, ehuru den är något lägre. Locket drages ut från kortsidan. Möjligen kan den dock ha varit avsedd för annat ändamål, t. ex. för förvarande av handlingar.

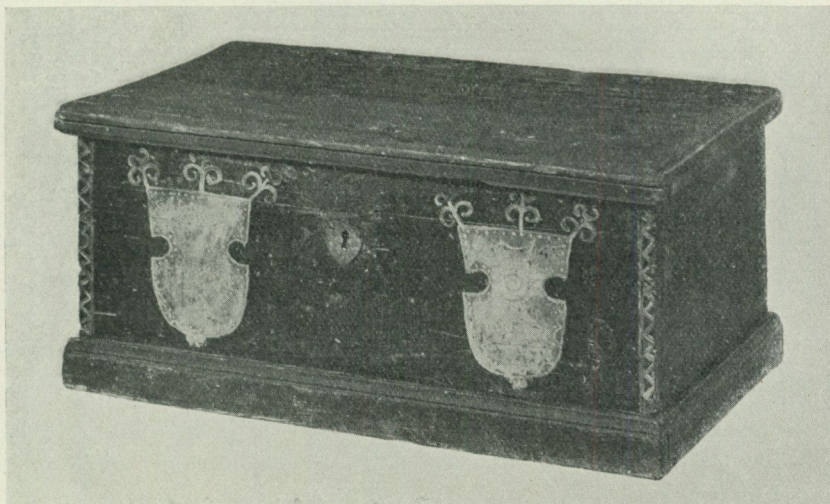

Fig. 2. Kista från Delsbo. Dat. 1769. Nord. Mus. 155 216.

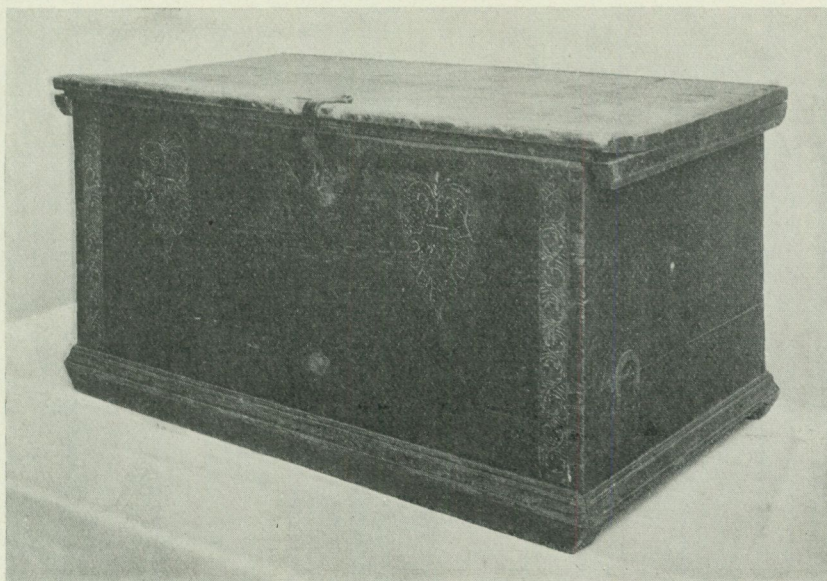

Fig. 3. Kista från Delsbo. Dat. 1646. Nord. Mus. 171 464.

Fig. 4. Sidan på ljuslådan fig. 5. Efter teckning av förf.

sköldkistor äro som bekant att betrakta som efterbildningar av högreståndskistor. Om något undantag från denna regel kan tänkas, är en fråga, vars besvarande jag här ej vill inlåta mig på. Vi antaga emellertid, att delsbokistans stamfader är en högreståndskista och att sättet att placera två sköldar på framsidan kommit härifrån. Om detta nu förefaller alldeles givet, så behöva sköldarna därför ej vara några kopior eller avbildningar av verkliga sköldar. Målaren kan av en eller annan okänd anledning ha kopierat en annan, äldre dekoration som haft den form han sökt. Den vanliga sköldtyp som efterträdde den med T-formigt kors brydda, målades en kortare tid både på svarta och bruna kistor, senast på bruna, som föregingo de blå. Undantagsvis förekommo ett par bröstbilder med kronor på någon större kista, men det är knappt troligt, att de få så målade kistor, som anträffats (av vilka jag ej sett mer än ett enda exemplar orenoverat), använts som vanliga klädkistor.

Då man nu har säkra bevis på att skölden på delsbokistorna målats lika under tre århundraden, gör man sig givetvis den frågan: Hur långt tillbaka i tiden före den tidigast daterade kan denna dekoration ha varit allmän i orten? Frågan är icke lätt besvarad. Det är ingenting i uppställning och former, som förnekar en mycket hög ålder — tvärtom. De T-formiga korsen, även kallade Antoniuskors, användes under hela medeltiden såväl som under renässansen, och vad sköldhalvorna beträffa så förete de en märklig likhet med stiliserade djurbilder från vikingatiden. Denna likhet består huvudsakligast i den tvärhuggna nosen, tvärsträckan över denna, det runda ögat och den kullriga pannan. Själva sättet att

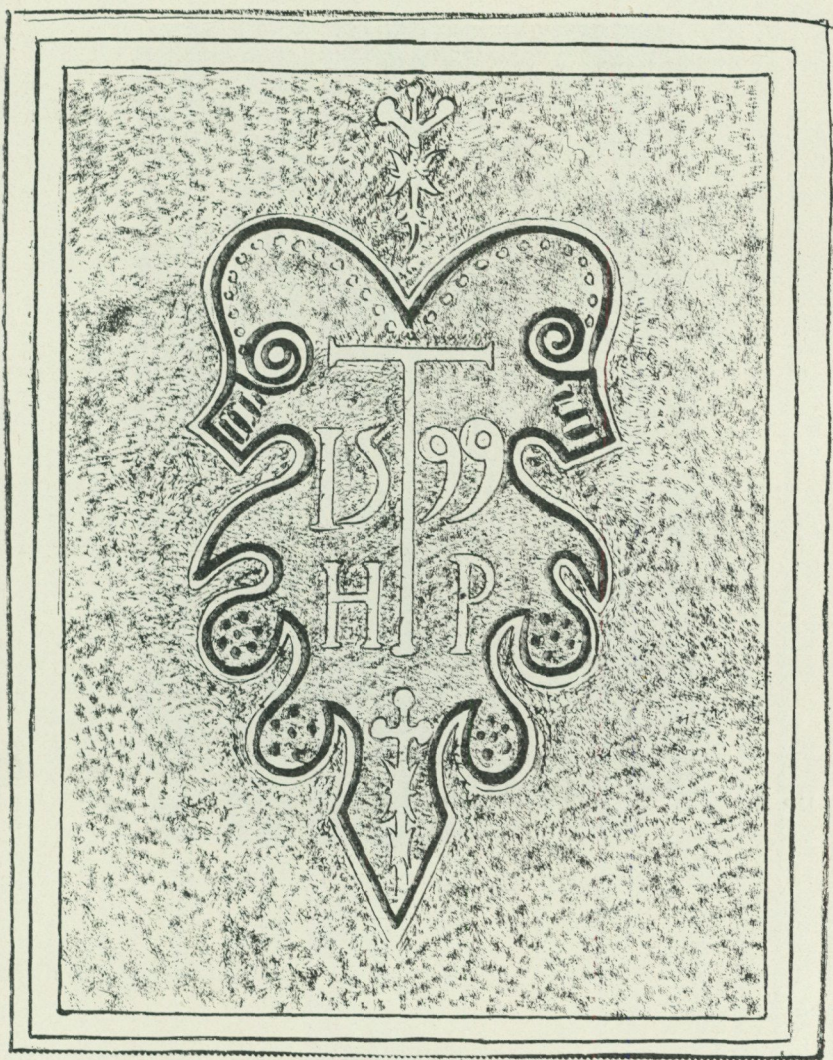

Fig. 5. Översidan på ljus- eller dokumentslåda från Delsbo. Dat. 1599. Bottenfärgen är brun, ornamenten i vitt, svart och grönt. Längd 29 cm. Efter teckning av förf.

som dekoration använda tvenne djurbilder har ju allmänt kvarlevat hos vår allmoge, särskilt vid pryndet av selkrokar och bandvävskedar. En selkrok med djurbilder och kors återgives här (fig. 7), huvudsakligen för att visa, att korset även här fick vara med på

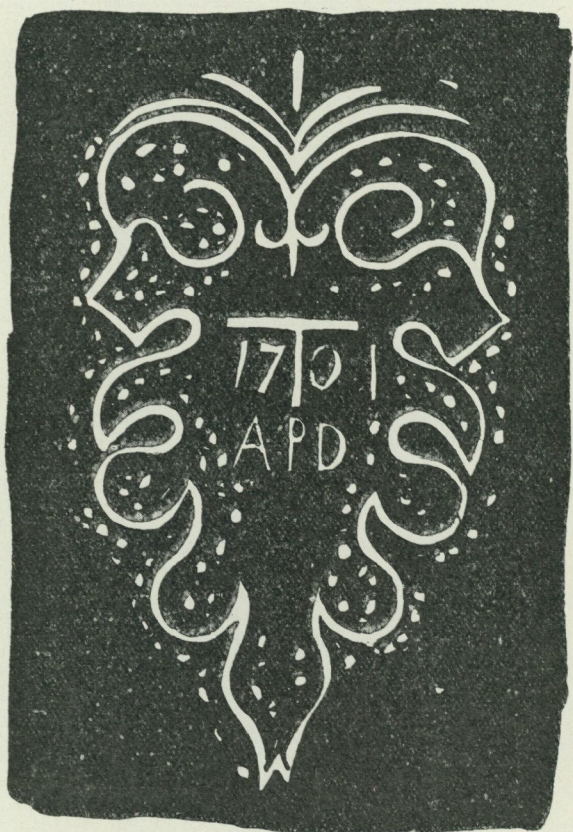

Fig. 6. Skölddekoration å kista från Delsbo. Dat. 1701. Nord. Mus. Efter teckning av förf.

ett hörn. Det förekom i Delsbo såväl som på andra orter i vårt land även på knappar, å sigill och i bomärken. Den enda 1600-talsmålare vars namn jag kan erinra mig ha sett i samband med Delsbo, nämligen »*Anders Persson målare*» i Bredåkers by, hade ett kors i sitt bomärke (fig. 8) Denne målare måste ha målat många av 1600-talets sköldkistor i Delsbo.

Det envisa kopierandet av samma dekoration tyder nästan på att den i sin helhet ansetts som något slags skyddstecken. Alltför djärvt vore det kanske att sätta dess stiliserade djur i samband med de gamla dellbornas föreställning om att »varje människa har

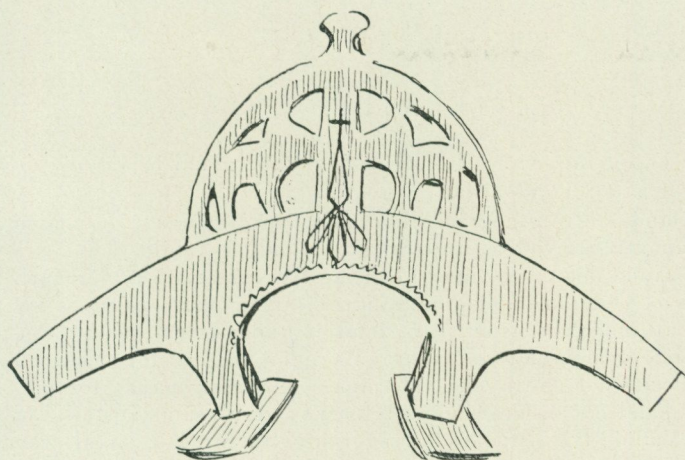

Fig. 7. Selkrok av trä från Delsbo. Efter teckning av förf.

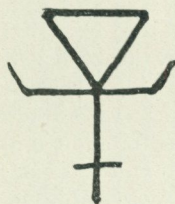

Fig. 8. Anders Persson målare i Delsbo bomärke. Mitten av 1600-talet.

ett skyddsdjur, som bevarar en från mycket ont» o. s. v., om också denna föreställning mycket väl kan ha varit gängse även på den tid då varje person i socknen hade sin klädkista prydd med den mystiska skölden.

ZUSAMMENFASSUNG.

BROR HILLGREN: *Eine altertümliche Truhenverzierung.*

Im Kirchspiel Delsbo in Hälsingland besteht die gewöhnliche Verzierung einer Truhe aus zwei Herzen, die auf der Vorderseite angebracht sind, und zwei Borten mit Blumenmotiven längs den Seitenrändern (Fig. 1). Diese Verzierungsweise ist aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts bekannt, und die Plazierung der Ornamente ist in Wirklichkeit noch älter. Die älteste bemalte und datierte Delsboer Truhe, die überhaupt bekannt ist, ist durch Vermittlung des Verf:s für die Sammlungen des Nordiska Museet erworben. Sie ist mit der Jahreszahl 1646 bezeichnet und hat auf der Vorderseite zwei eigenartige Schilde, in deren Mitte grosse T-förmige Kreuze angebracht sind (Fig. 3). Eine Kerzen- oder Urkundenlade, die sich in jener Gegend noch in Privatbesitz befindet, und die die Jahreszahl 1599 trägt (Fig. 4, 5), zeigt, dass fast genau gleiche Schilde schon zu Ende des 16. Jahrhunderts in Gebrauch waren. Aus dem 18. Jahrhundert sind nicht weniger als 4 ähnliche Truhen vom Verf. aufgefunden worden. Verf. nimmt an, dass die Schildornamente noch ältere Bestandteile enthalten, und weist dabei besonders auf das Kreuz und auf die tierkopffähnlichen Schildseiten hin.